

Padise maantee ja Raikküla valitsus 2

Kui muinasajal viis tee läbi Jalase küla Padisele, siis kust? Või kui Padiselt, siis kuhu? Kui maantee ühes otsas oli Padise, kust edasi tuli juba meri, ja tee läks Jalase kaudu, siis mis oli teises otsas? Väheusutav, et Jalase, mis oma põlisusest ja võimalikust mõisast hoolimata oli siiski vaid üks küla paljudest. Erinevalt Padisest, mis oli muinasaja lõpul, Jüriöö aegu ja kuni kloostri tegevuse lõpuni 16. sajandil palju tähtsam koht ning keskus kui tänapäeval. Kuhu viis Padiselt Jalase poole kulgenud maantee – eeldusel, et selline tee ikka olemas oli?

Lauri Vahtre

Minnika, Kabala, Kuusiku, Rapla.

Kõigil nimetatud kohtadel (Minnika veski, Rapla, Kabala, Kuusiku, Raikküla), samuti mõnel teiselgi sama piirkonna kohal (nt Alu, Kehtna, Valtu, Kelba, Paka mägi) on rahvapärimuse andmeil rõhutatult tugev seos „munkadega“, kellele olevat kuulunud seal asunud kabelid [11, 12, 13].

Munkadest pajatavaid kohapärimusi on teada kogu Eestist, ka Muuga- ja Muuge-nimelisi paiku on päris palju. Arvestades keskaegsete kloostrite võrku, ei saa need kõik tähendada lausa kloostreid ega nende siirdeid, vaid mõttekam on oletada, et rahvasuu ristas munkadeks üldse kõik vaimulikud: mungad, rändmungad, preestrid, abivaimulikud. See joon on nii eheda kui ka pseudopärimuse

rüpes lausa tänapäeva kandunud.

Olen seda ka ise täheldanud, töötades nooruses Tartu toomkiriku juures väljakaevamistel, kus üks pealetükkiv huviline meile alatihi munkadest rääkima kippus. Seega võib rahvajutt munkadest, nende kavalusest või varandusest puudutada ka näiteks keskaegset kabelit, mõnele piiskopile kuulunud mõisat vms. Seda tuleb arvestada ka Raikküla ümbruse „munkadega“ tegeldes, unustamata samas Padise maanteed, mis viis tööpoolest munkade juurde. Ja Rapla ümbruse munkadega seotud pärimuse rohkus tõuseb siiski esile. Sama on eravestluses möönnud ka Jüri Metssalu.

Juba Minnika veski nimi tuleneb sõnast „munk“ (alamsaksa keeles *mönnike* või *münnike*) [1, 10]. Veski kuulus 14. sajandil tsistertslastele, see

tähendab Padise kloostri, või oligi tsistertslaste rajatud.

1492. aastal on nimekujuna dokumenteeritud Mönlich, 1797. aastal Mellini atlasest Munik, mis kõik ei jäta kahtlust nime algupära suhtes. Täpsemalt oli seal tegemist kahe veskiga, teine teisel kaldal. Uku Masing jätab õhku rippuma koguni võimaluse, et ürikuis korduvalt seoses Padisega mainitud Wasemule (mida üldiselt peetakse Vasalemmaks) oligi Minnika [10]. Selles võib siiski kahelda, sest 1337. aastal märgitakse, et Wasemule jõgi asub Padise kloostri „vastas“ [10: 67].

Ka praegu jätab Minnika veski võimsa mulje.

Ent praegused hooned on uuemad, kohati lausa päris uued. Teise veskikoha jäänused on näha jõe vastas-, st paremal kaldal.

Fotod: Helar Laasik

Minnika veski jätab nüüdki võimsa mulje. Praegused hooned Jägala jõe vasakkaldal ei ole siiski keskaegsed, vaid 19. sajandist, jäänud hiljem varemesse ja ehitatud paarikümne aasta eest üles

Minnika lähedal, Koikse–Kabala teel, oli aga kõrgel künkal huvitava nimega talukoht, mida kohalikud elanikud veel mäletavad, uued kaardid enam mitte – nimelt Otepää. Tegemist on vähemalt paarisaja-aastase, kuid ilmselt veel märksa vanema nimega (1804. aasta kaardil Otepo).

Sellelgi võib olla seos ümbruskonna „munga“-teemaga. Nimelt vahendab Uku Masing, et 14. sajandi teisel poolel on keegi aadlisoost Iohannes de Thoys teeninud Otepää kabelis vaimulikuna (*rector capellae in Odempe*), misjärel ta määrati Saare-Lääne piiskopkonna toomhärriks [10: 69; 8].

De Thoysid olid Rapla kandist, nende perekonnanimi peaks osutama Tohisoolle (Kohilas). Ühe de Thoysi sattumine Lõuna-Eestisse vaimulikuks tundub vähetõenäoline, samuti sealt tagasitulek Saare-Lääne toomhärriks.

Pealegi oli Ugandis asuv ja piiskopilinnuseks ehitatud Otepää ka 14. sajandil veel tähtis koht, kus oli mitu pühakoda, järelikult võinuks märkida, millisest „capellast“ on jutt (Miikaeli, Elisabeti, Neitsi Maarja?).

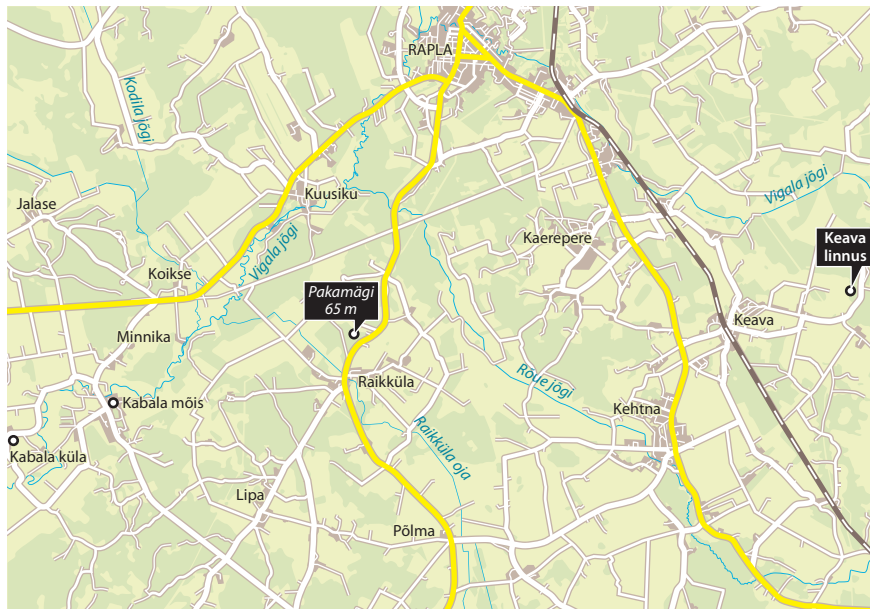
Viimati on jutt hoopis Kabala ja Koikse vahel asuvast Otepääst? Samas on üllatav, et sellisele võimalusele ei ole osutanud Uku Masing, kes sõna otseses mõttes nurga taga asuvas Lipa külas sündinud mehena võinuks Otepää talu ja küngast teada. Tegemist on kohalikus mõõtkavas arvestatava kõrgendikuga (56,1 m merepinnast), kuhu pidi puude puudumisel hästi ära paistma ka Paka mägi (62,5 m merepinnast), mis asub linnulennult viie kilomeetri kaugusel otse idas.

Napilt ületavad Otepää künka veel Jalase ja Lipa küla kõrgeimad punktid, üks kagus, teine loodes, mõlemad

samuti umbes viie kilomeetri kaugusel. Lipa küla kõrgeim punkt ei eristu maastikul kuigivõrd, sest kogu küla asub suhteliselt kõrgemal.

Kui sellistel küngastel asuksid hooned, siis nende süütamise korral leviks info toimuva kohta väga kiiresti. Arheoloog Ain Mäesalu andmeil on põlev hoone selgel ja pimedal ööl näha oma 30 kilomeetri kaugusele. Selline on suure osa Eesti maastiku iseloom: (soo)saareline, mis kajastub ka vanasõnas „Kus mägi, seal mõis; kus küngas, seal kõrts“. Kui meenutada Jüriööd ja „ühel mäekünkal“ märguandeks süüdatud maja, siis võiks oletada, et ülestõusnud mõtlesid läbi ka selle, kuidas peaks toimima märgutulede ahel: ühest punktist tervele Harjumaale märku anda ei saa, teade pidi liikuma ühelt kõrgendikult teisele.

Kabala-Raikküla ümbrus tänapäevasel kaardil ja 19. sajandi algupoolel valminud C. G. Rückeri maakaardil

Ent siin tasub põnevate hüpoteesidega ilmselt hoogu pidada. Isegi kui oleks võimalik tõestada, et de Thoysi teenistuskohal oli tõesti Otepää Kabala lähedal, mitte Lõuna-Eestis, ei annaks see meile muud kui oletuse, et kabel, millest jutustab rahvapärinus ja millest Kabala mõis usutavasti oma nime on saanud (sks *Kappel*), ei asunud mitte mõisasüdamel, hilisema mõisahoonel kohal, vaid mõni kilomeeter põhja pool künkal. Mõis aga – esialgu arvatavasti väike linnus – rajati Vigala jõe äärde, kus asus või kuhu rajati veski või veskid ja sillakoht. Muidugi oleks seegi huvitav teadmine.

Praegu näha oleva Kabala mõisa-

hoone puhul ei ole kultuurimälestiste riiklikus registris mingit varasemat ehitusjärku mainitud, hoone on dateeritud 18. sajandisse [5]. Kuid Eesti vanema mõisaarhitektuuri parim tundja Ants Hein mõnab, et osa mõisahoonel müüre võib pärineda 15. või 16. sajandist [2]. Võimalikust keskaegsest ehitusjärgust kõneleb ka Eesti mõisaportaali, kus märgitakse, et koht jõeäärsel künkal oli sobiv väikese vasallilinnuse jaoks, millega võib nõustuda [16].

Siin kerkib paralleel küllaltki lähedal, kuid siiski juba vanal Läänemaal asuva Kasti mõisaga, mis ilma kahtluseta on ehitatud kunagise vasalli-

linnuse (alus)müüridele. „Kasti“ alge on kas *castrum* (ld) või *castella* (it) [18], mis mõlemad tähendavadki kindlust. Mõisa teke linnusekohale ja isegi selle müüride vahele on tavajärgne juhtum, selliseid on eriti Harju- ja Läänemaal palju [2: 24–25], kuid otse pühakotta või selle vundamendile rajatud mõisahoonel on ebaharilik (mööndusega võib nimetada Padiset, kus endist kloostrikirikut kasutati eluruumina).

Pealegi võis selline asi toimuda alles pärast katolikuaja lõppu, kui paljud kirikud-kabelid varemesse jäid. Kabala mõisa kohta on aga teateid juba hiljemalt 1469. aastast, mil Kabala kabel pidanuks kõigi eelduste kohaselt täie tervise juures olema, järelikult pidi mõisakeskus asuma kuskil mujal.

Enam-vähem kindla vastuse neile küsimustele ja oletustele võiks kunagi anda arheoloogia. Otepää mäel mingeid kabelimüüre igatahes näha ei ole, kuid seal on paekivisid murdes (rahva jutu järgi Rapla uue kiriku ehitamiseks) maapinda tugevasti segi pööratud. Kokkuvõttes me ikkagi ei teagi, kus asus Kabala kabel.

Kabala linnuse, kabeli ja mõisa kõrval ei tohi unustada Kabala küla,

mis, nagu öeldud, asus ja asub praegugi mõisahoonest umbes neli kilomeetrit edelas. Tõsi, tänapäeval kuuluvad muistsel asulakohal paiknevad talud Lõpemetsa küla alla; enne seda oli nimeks veel Suurküla. „Taani hindamisraamatust“ ilmneb, et see küla ristiti ja registreeriti juba 1219. või 1220. aastal ning 1241. aastal on ta kirja pandud kui „Capal“ [3].

Tundub kuidagi väheusutavana, et vahepealse 20 aasta jooksul on külasse või selle vahetusse lähedusse rajatud nii tähtis kabel, et selle tõttu on küla põline nimi ära muudetud ja unustusse tõugatud.

Varaseid kabeleid muidugi oli, seda tõestab Saha kabel, mida on samuti mainitud „Taani hindamisraamatust“. Kuid Kabala kabelit hindamisraamat ei tunne. Seega on usutavam, et „Capal“ on hoopiski muinas-aegne nimi, mis sünnitab ootamatu

järelduse, et vähemalt külanimena ei tulegi *Kabala* kabelist, vaid võib-olla näiteks sõnast *kaba*.

Kas mõisa ja küla nimi üldse on samased? Tasub märkida, et näiteks 1839/1884. aasta kaardil nad ongi erikujulised: küla nimi on Kabbala, mõis Kappel [21]. Tõsi, kui jälgida külanime kandumist läbi sajandite, siis on selline kirjutusviis siiski erandlik, ja enamasti on küla kirjas kui Capell, Cappele vms [3: 403–404]. Lisaks on 1318. aastal fikseeritud vasalliperekond de Cappelle (üks selle liige on eraldi mainitud: Godscalcus de Capelle), 1384. aastal on nimekujuks von Kappele.

Küsimus jääb lahtiseks. Igatahes inspireerivad need asjaolud isegi väga ilmsete etümoloogiate puhul (nagu Kabala ja eespool märgitud Kasti) ettevaatust säilitama.

Kuid kabeli ja vasallilinnuse teema kerkib üles ka siis, kui meie oletatav teekäija pöörab Koikse teeristil vasakule, Rapla poole. Nagu öeldud, jõuab ta kõigepealt Kuusikule, kuhu on umbes viis kilomeetrit.

Kuusiku mõisa saksakeelne nimi on hoopis Saage, mis kõlab eestipäraselt ja tekitab mõtte, et tegemist on sagedasti ette tuleva juhtumiga, kus saksa keel on säilitanud põlise eesti kohanime. Sellistel juhtumitel on tüüpiline, et eestikeelne nimi on tuletatud saksa keelest, saksa nimi aga vanast eestikeelsest nimest (vrd Valkena – Falkenau – Kärkna – von Gerten) Kuusiku puhul oleks asi veidi teisiti: vana eesti nimi peaks olema asendunud teise eestikeelsega.

Selle hüpoteesiga haakub mitmel pool kirjanduses esitatud arvamus, et Kuusiku/Saagega on seotud 14. sajandil tegutsenud ja ilmselt üsnagi mõjukat rolli etendanud Harjumaa vasall Helmoldus de Zaghe. Tähelepanu äratav tõik, et kui nimetatud Helmoldus 1328. aastal mingeid oma maid Padise kloostri kinkis, kuulus lepingut kinnitanud kohtunike hulka ka keegi Tilo de Thoys [10: 151; 8]. Nagu eespool märkisime, oli üks de Thoysidest hiljem „Otepää kabeli“ vaimulik.

Praegu näha oleva Kabala mõisahoonde kohta ei ole kultuurimälestiste riiklikus registris mingit varasemat ehitusjärku mainitud, hoone on dateeritud 18. sajandisse. Mõni müüriosa võib siiski vanem olla

Zaghe kohta arvab Paul Johansen, et kuna talle kuulus maid Lohul, siis võis talle kuuluda ka Kuusiku mõis [10; 3: 919 ff] ja seega oleks Zaghe nimi kas tuletatud Saagest või vastupidi, tuli Saage nimi Helmoldus de Zagheld.

Uku Masing soovust arvab, et Helmoldus de Zaghe oli Tallinna lähedalt Sahalt [10: 66], mis on saksa keeles samuti Saage. Helmoldus de Zaghe tegemisi ja sidemeid arvestades (neist on Uku Masing pikalt kirjutanud) tundub Johanseni hüpotees usutavam. Paraku pole teada, kas Saage/Kuusikul 14. sajandil üldse mõisat oli, sest seda mainitakse esimest korda alles 1467. aastal. Kuid võis olla, sest kirjalikud allikad Eesti keskajast on väga katkendlikud. Võis olemas olla sellenimeline küla.

Näiteks, teadaolevalt on Raikküla mõisat esimest korda mainitud 1469. aastal ja sama allikas märgib ühtlasi, et see mõis on vanem kui Kabala oma [3: 562]. Siit on liikvele pääsenud arvamus, nagu oleks Raikküla mõis väga vana, sest Kabala mõisa kohta olla teateid juba 1305. aastast [6, 17]. 2020. aasta lõpu seisuga on see teadmine Vikipeedia abil juba käibetõeks muutunud [20].

Kuid see on eksitus, mis tuleb ilmselt valesi tõlgitud nimetusest „villa Capell“, mille on Estlandlistes ära toonud Johansen [3: 404]. Villa võib tähendada nii mõisat kui ka küla, ent kui uurida originaalteksti, pole kaht-

lust, et tegu on Kabala küla, mitte mõisaga (alamsaksa keeles „dorp Cappele“). Segaseks jääb, miks dateerib Johansen teate „pärast 1305. aastat“, kui F. G. von Bunge oma editioonis paigutab vastava üriku kas aastasse 1275 või vahemikku 1282–1285. Antud seoses sel erilist tähtsust ei ole, jutt ei käi nagunii mõisast, ja Kabala küla olemasolu neil aastail pole uudiseks, sest ta on kirjas juba „Taani hindamisraamatus“.

Helmoldus võinuks seega olla Saage külast pärinev eesti soost vasall, kes oma nime Sahale viis. See tähendab, kelle järgi hakati nimetama maavaldust Tallinna lähedal, nii et selle eestikeelseks nimeks kinnistus Saha. Mis kõlab küll natuke väheusutavalt. Nii või teisiti ei pruukinud tema suhted maarahvaga võimalikust eesti päritolust hoolimata enam soojad olla, sest Helmolduse puhul on oletatud, et ta langes Jüriöö ülestõusu ohvriks [14].

Kui nii, siis võis see võrdse eduga juhtuda nii Tallinna lähedal Sahal kui ka Harjumaa lõunaosas Kuusikul. Või ka Jalasel, kuhu, nagu eespool öeldud, jäi maha „mõisa ase“. Peame leppima tõsiasjaga, et meil on kaks peaaegu identset kohanime (Saage) ja praktiliselt sama nimega isik, keda näivad olevat 14. sajandil ühendanud mingid niidid.

Keskaegse linnuse või muu kaitsehitise olemasolus Kuusikul pole tarvis siiski kahelda: see oli olemas veel enne Teist maailmasõda ja sel-

Helmoldus de Zaghe kohta arvab Paul Johansen, et kuna talle kuulus maid Lohul, siis võis talle kuuluda ka Kuusiku mõis ja seega oleks Zaghe nimi kas tuletatud Saagest või vastupidi, tuli Saage nimi Helmoldus de Zaghelt

lest on säilinud fotogi [19]. Sõja järel on see arusaamatult kiiresti lagunenud, nii et tänapäeval on alles üksnes kungas, mille varjus peidab ennast võlvkelder. Huviväärne on asjaolu, et rahvasuu väitel olnud varem tegemist kloostriga või konkreetselt isegi nunnakloostriga [11: 340]. Jaan Jungi teatel olevat selle müüride vahel veel 20. sajandi algul olnud kabel; rahvasuu tunneb ehitist üldiselt „munga aidana“, aga fikseeritud on ka „munga kirik“ [4; 11: 327, 328]. Ants Hein konstateerib lakooniliselt, et tegu oli linnusega, mis pealegi oli ilmselt kaitstud vallikraaviga [2: 96].

Viimane väide, nagu Kabala puhulgi, ongi tõenäolisem kui kabel. Varemete ümber on praegugi näha vallikraavi jäänuseid ja tõenäoliselt valvas seegi linnus veskikohta ja ülepääsu jõest nagu Kabala omagi. Ja võis samal ajal olla ka ait – miks mitte täpselt see, milleks teda on nimetatud: Padise kloostri kuulunud maavalduse keskus, kuhu toodi kokku mingi osa talupoegadelt kogutud viljast jms. Mis oleks järjekordne argument selle kasuks, et keskajal võis eksisteerida „Padise maantee“, mis viis Padiselt kloostri valdustesse Harjumaa lõunaotsas. „Munga aidast“ Paka mäe ja

Kuusiku nn Munga ait enne Teist maailmasõda, vaade edelast Vigala jõe poolt

Raikküla poole viivat väidetavat maavalduse teed puudutame aga peagi sees Raikkülaga.

Ent kui see tõele vastab, tuleks Kuusiku ümbruses otsiva pilguga ringi vaadata: kui varemmed kuuluvad linnusele, kus asus siis kabel? Eeldusel muidugi, et seda üldse oli. Ilmselt oli. 1695. aastal on mainitud Kuusiku mõisa territooriumil asunud katoliku kabelit, mille müürid Rudolf Winkleri teada veel 19. sajandi lõpul näha olid [15].

Pärimusest mingit teist kohta peale Kuusiku mõisasüdame parku esile ei kerki ja küllap on tegu ikka sellesama „munga aidaga“. Kui jätta kõrvale intrigeeriv võimalus, et tegemist oli eelmainitud hüpoteetilise Otepää kabeliga, mis, paiknedes küll Kabala mõisale tunduvalt lähe-

mal, asus napilt Kuusiku mõisa piires, vähemalt 19. sajandi keskel [21]. Kuid nagu öeldud, seal mingitest varemtest jälgi ei ole.

Kokkuvõttes näib kõige usutavam, et nii Kabalas kui ka Kuusikul oli tegu Padise kloostri kuuluva mitmeotstarbelise hoonega, mis oli ühtaegu kaitserajatis, ait ja kabel. Kloostri nimi tuli aga pealekauba, hoonete ümber tegutsevatest munkadest. Taas üks küsimus, mis jääb kindlama vastuseta.

Kuusikult edasi minnes jõuab tee-line Raplasse. Rapla oli 13. sajandi alguses keskmise suurusega küla (kaheksa adramaad), kuid sajandi lõpuks kihelkonnakeskus Maarja Magdaleenale pühendatud kirikuga. Rahvapärinus seostab kirikut taas munkadega ja seetõttu on oletatud, et selle rajasid Padise tsistertsilased.

Jüriöö ülestõusu järel kinkis Põhja-Eestist loobuv Taani kuningas Valdemar IV Rapla ja Keila kiriku Tallinna piiskopi Olavi vahendusel Tallinna toomkirikule, Rapla kirik läks hiljem Padise kloostri. Kabelite ja kirikute omandiõigus oli oluline, sest pühakodadel oli ka majanduslik mõõde, nad töid omanikule tulu. Võimalik, et see tähendas õige omani-

Foto: Jaan Väli kogust / Wikimedia Commons

ku valdusse naasmist. Õhku jääb küsimus, miks pidi ta mõnda aega Tallinna toomkiriku, st piiskopi juures otsekui varjul olema. Võib-olla selleks, et mitte Liivi ordu küüsi langeda.

Kuusikult edasi minnes jõuab tee-line Raplasse. Kuusikult Raplasse minnes pööraks kujuteldav 14. sajandi teekäija ennast juba Tallinna suunda, järgmine sihtpunkt sel teel võiks olla Lohu, üks Harjumaa tähtsamaid linnuseid Varbola ja Keava kõrval. Kuid see väljub juba Padise maantee temaatikast. Seetõttu laskem teekäijal võtta suund hoopis Raikkülla, kuhu Jalase poolt tulles ja Koikse (kirjutise esimeses osas on kohanime Koikse käänatud valesti, õige sisseütlev on kas Koiksesse või kolmandas vältes Koikse, nagu Võrru või Kihnu) välja jõudes pääses kõige otsemat teed Minnika veski ja sillakoha kaudu. (Järgneb) ■

1. Aarma, Liivi 2018. Viljatõotlemise ajaloost Raplamaal. – Raplamaa Sõnumid, 7. märts.

dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=raplamaa_sonumid20180307.2.13.1

2. Hein, Ants 2016. *Stenhus'id, arx'id, torne'd*. Eesti mõisaarhitektuuri vanim kihistus. Õpetatud Eesti Selts, Tartu: 92.
3. Johansen, Paul 1933. Die Estlandliste des Liber Census Daniae. Kopenhagen, Reval: 23.
4. Kangilaski, Epp 1985. Munga ait. Arhitektuurimälestise pass: register.muinas.ee/content/archivalmaterial/pdfimages/5506/0/preview-2.jpg.
5. Kultuurimälestiste register, Kabala mõisa peahoone. register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=15307.
6. Kultuurimälestiste register, Raikküla mõis. register.muinas.ee/public.php?menuID=archivalmaterial&action=view&id=1923.
7. Liiv, Margus 2014. Keskaegsed mõisamajad Eestis. Tartu ülikool, bakalaureusetöö: 43–46 ja joonised 35–44. dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/41909/Liiv_BA14.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
8. Liv-, Est- und Kurländisches Urkundebuch, LUB III, 14. okt. 1328. 734a, Sp. 127-128, Reg. 867a: 51-52 (originaal LUB III, 734a, Sp. 127-128, Reg. 867a, S. 51-52: 14. okt. 1328).
9. Liv-, Est- und Kurländisches Urkundebuch, LUB VI, 1130. Nachträge: 55 (originaal LUB VI, Nachträge, S. 55, Reg. 1130a).
10. Masing, Uku 2002. Vaskuks ja vikaaria Lohult. Ilmamaa, Tallinn: 155.

11. Metssalu, Jüri 2008. Ajalookirjutuse mõjust kohapärimusele Raikküla näitel ehk katse tuvastada maa-alune tee munkade juurest muistsete vanemateni. – Västriku, Ergo-Hart (toim). Kes kõlbab, seda kõneldakse. Pühendusteos Mall Hiimäele. Eesti Rahvaluule Arhiivi Toimetused 25. Eesti Kirjandusmuuseumi teaduskirjastus, Tartu. folklore.ee/era/pub/files/ERAT25%202008.pdf.
12. Sarv, Mikk 1998. Valgete vendade vaimust Rapla kihelkonnas. – Postimees, 17. juuli. postimees.ee/2548875/valgete-vendade-vaimust-rapla-kihelkonnas.
13. Tensmann, Emma 1930. Rapla kihelkonna kirjeldus. EKS arhiiv, F.200, M.15.2: 4-7.
14. Vahtrre, Sulev 1980. Jüriöö. Eesti Raamat, Tallinn: 79.
15. Winkler, Rudolf 1900. Ueber Kirchen und Capellen Ehtlands in Geschichte und Sage: Vortrag gehalten am 11. Mai 1894 in der Ehstländischen literarischen Gesellschaft, Reval: 17.
16. mois.ee/harju/kabala.shtml.
17. raikkylamois.ee.
18. et.wikipedia.org/wiki/Kasti_vasallilinnus.
19. et.wikipedia.org/wiki/Kuusiku_vasallilinnus.
20. et.wikipedia.org/wiki/Raikküla_vasallilinnus.
21. xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/ajalooline.

Lauri Vahtrre (1960) on ajaloolane, kirjanik, stsenaarist ja tõlkija.

GRILLIME MUHU MOODI

LEIA MEID E-POEST!

www.muhuliha.ee

MUHU LIHA
Puhast loodusest

Poollooduslikel kooslustel kasvanud lamba ja veise liha